मच्चिह्निताजिज्ञासार्थंकिंचिदागत्वात्रस्थितानभविष्यतीतिज्ञात्वापया।ऊर्ध्वंपरितःसमंता
त्सर्वत्राऊर्ध्वंयथास्यात्तथामुञ्जंरीहते।एवंवारंवारंकरोतीत्यर्थः।अतोहेकांतेप्रियमेवा
नुरागंयुक्तंत्वात्वागमनविलंबनमनुचितमित्यर्थः।अतःसांप्रतसांप्रतंगमनसमयानु
रूपमाह।। ।।त्वद्वाक्येनसमममिति।। ।।त्वद्वाक्येनसमंसमग्रमधुनातिग्मांशुरस्तंगतो
गोविंदस्यमनोरथेनचसमंप्राप्तंस्ततःसांद्रतां।कोकानांकरुणस्वरेणसदृशीदीर्घामदभ्य
र्थनातन्मुग्धेविफलंविलंबनमसौरम्योभिसारक्षणः।।२।।हेमुग्धेगमनसमयान्तरक्षण्यं
ज्ञात्वाविलंबकरणान्मुग्धात्वतथासंबोधनेनधुनात्वद्वाक्येनसमंतिग्मांशुःसमयेत्र
स्तंगतः।लज्जानयथाधीन्यामुग्धाचतुरावा।एवंविधात्वमसिदिवसेगमनेकोपिपत्रेपा।
द्विलिज्जानयंचधर्मसहनाद्दमत्वंचयदिनवेत्तदातिग्माःअसह्याःअंशवःकिरणाःयस्य
सतिग्मांशुस्त्वद्वाक्येनसमंत्रागमिनचेतिइत्फलस्वरूपंत्वद्वाक्यंयथास्तंगतं।तथासमग्रं

तिग्मांशुः। अस्तंगतः। अतो लज्जानयमपि न कर्त्तव्यमिति भावः। चपरं गोविंदस्य मनोरथेन सा।
मंतमः सांद्रतां प्राप्तं गोगोकुलपति इंद्रसराम्मच्छद्मकस्य ये मनोरथाः मत्प्रियागमिष्यतिश्रां।
ता तदा तदर्थे किशलयशय्यां करोम्यामत्सोपवेशनं करिष्यति च तदाहमनुनयपूर्वकं मानाप-
नोदनं कृत्वा यथासुखं विहरिष्यामीत्यादयो ये मनोरथास्ते सांद्रतां प्राप्ता यथा घनीभूता जाता।
स्तथा तमोंधकारं निविडतां प्राप्तं च परं कोकानां करुणस्वनेन सदृशी मदभ्यर्थना दीर्घा जाता·
तिग्मांशुरस्तंगते रात्रिर्जीयमाने तदा वियुक्तानां कोकानां करुणस्वनं श्रुत्वा वदति। कोकाना-
मिति। चक्रवाकानां यथा करुणध्योत्पादकादकः स्वनः शब्दो तिदीर्घसमस्तरात्रिक्रियमा-
णः। व्यर्थो जायते यथा मदभ्यर्थना। मत्प्रार्थनादयोत्पादका दीर्घा। एतावत्कालपर्यंतं कृतं ये-
पियावत्संगमो न भविष्यति तावत्कालपर्यंतं करिष्यामीत्येवंविधा दीर्घा मदभ्यर्थना जायतत
इत्यर्थः। तस्मात् हे मुग्धे असौ परिदृश्यमाणः कृष्णः रम्यः रमणार्थं गमनयोग्यो भिसारद्ध

णः समयः। अतो विलंबनं विफलं। गमनं प्रतिबंधकः सूर्यः समस्तमस्तं गतः। तमः सांद्रतां।
प्राप्तं च। प्रियतम उत्कंठितः। चिरमन्यार्थेन परामस्त्री रम्यश्चाभिसारक्षणः एतत्सर्वं गमनफ
लसाधकं। गमनप्रतिबंधकं हेलाभावे तथापि विलंबं करोषि तद्विलंबनं इति मौग्ध्यं तस्माद्वि
फलं व्यर्थमिति भावः। अस्मिन् क्षणेनयं त्वत्कागंतव्यामिसपरिसंचिंतं। लज्जापि चेत्तदास्मिन्
क्षणे गमने व्रीडाविमिश्रो रसः को न स्यादित्युक्ता नवैधीमन्यक्षेतामनस्युत्पाद्य व्रीडाविमि।
श्रो रस एवाह॥ ॥आश्लेषादिति॥ ॥आश्लेषादनु चुंबनादनु नखोल्लेखादनु स्वांतजप्रो-
द्बोधादनु संभ्रमादनु रतारंभादनु प्रीतयोः॥ अन्यार्थं गतयोर्भ्रमान्मिलितयोः संभाषणैर्ज्ञान
तोर्दंपत्योरिह को न को न तमसि व्रीडाविमिश्रो रसः॥आ॥ इहास्मिन् तमसि अन्यार्थं गतयोः।
स्थिता जाया स्त्री स्वगृहा स्थितः पतिः तमसि रात्रौ अंधकारे अन्यार्थं तौ स्वगृहान्निर्गतौ। स्वामि
लिखितं पुरुषार्थं पितृगृहाज्ञाया निर्गता। स्वामिलिखितास्त्रीतदर्थं पतिर्निर्गतः। स्वगृहान्।

Bhava Prabodhini

तौमार्गेमिलितौतयोपरस्परंसंभ्रमोजातः।पत्याज्ञातंयदर्थंमद्गृहंनिर्गतासोप्यस्तिपतिनापित
थाज्ञातं।एवंविधसमान्मिलितयोः।तदालिंगनंकृतं।तदनुचुंबनं।तदनुछंदितस्तनादौनखो
ल्लेखनंपरस्परं।तदनुस्वांतेमनसिजातःकामस्तस्यप्रकर्षेणोद्बोधस्तदनुतेनसंभ्रमःश्रा
[illegible]दालसंभेदः।तदनुरतारंभः।कामोद्बोधपूर्वकानंदसंमोदादस्याचरणंतेनपरस्परंपर
क[illegible]गात्सीतयोः।प्रसन्नताजात्तयोः।तयापरस्परंगोपणंकृतं।यथाकोपिनश्रृणुयात्
तथाशनैःशनैःकदाक्वामिलनंनविधास्यतीतिमत्वासूत्तरवचनरूपैःसंभाषणैःकृत्वापर
स्परंदांपत्यज्ञानाद्व्रीडापूर्वंपरकीयत्वज्ञानाद्रसःपश्चात्स्वकीयत्वज्ञानाद्व्रीडातयोर्विशे
षेणमिश्रोरसः।।एतद्विधःइहास्मिंस्तमसिकःकोनाविर्भूतातस्मादत्रदांपत्याभावाच्चया।
व्रीडानकार्येतिभावः।।इदमुत्कंठवर्द्धनार्थमुक्तं।मुग्धेसंबोधनाल्लज्जा[illegible]लज्जा
दूरीकरणार्थंव्रीडादिमिश्रोरसश्चोक्तस्ततोनयनिवर्त्यर्थमयिम[illegible]माह।।सनयचकि

तमिति॥ ॥सज्जयच्चकितं विन्यस्यंती दृशं सतिमिरे पथि प्रतितरुमुहुः स्थित्वामंदं पदानी
वितन्वती। कथमपि रहः प्राप्ता मंगैरनंगतरंगिभिः सुमुखी सुभगः पश्यन्स त्वामुपैतु
कृतार्थतां॥४॥ एवंविधश्रीराधाविभ्रमरसश्रवणात् हास्ययुक्तं सुहृद्वदनं दृष्ट्वाधुनास
कृतार्थोभविष्यतीति निश्चित्य वदति। हे सुमुखि स सुभगः परमभाग्यवान्। यस्ते तनुसंग
तपवनचलितमपि रेणुं बहुमनुते॥ स गोविंदः कृतार्थतामुपैतु। किं कृत्वा। अनंगतरंगिभि
रंगैः अनंगस्य तरंगा विद्यंते येषु ते अनंगतरंगिणस्तैरनंगिभिस्तद्युक्तैरंगैः सर्वावयवैः। के
ते तरंगाः नेत्रयोरलसविलासितादिना। नाम्ना। वपूर्वकदर्शनं। श्रवणयोर्नानारसोत्पादि
कं द्वेलीयुक्तं वचनामृतश्रवणं। जिह्वयाधरामृतास्वादनं। एवं कामाभिलाषतरंगिभियु
क्तैरंगैः हेत्वा रहःप्राप्तां त्वां कथमपि महता कष्टेन गंतुमशक्यां संप्राप्तां पश्यन् कृतार्थे सपनि-
कुंजमन्मथमहातीर्थैः ध्यानजपादिरूपकृत सुकृतस्यार्थं तां तत्फलमुपैतु प्राप्नोतु। अन्य

स्यसुकृतदुष्कृतस्यजन्मांतरेवाफलावाप्तिर्भवति।कस्यचिदयंनृपसमीपेतत्कालंप्राप्नोतु
इत्याशीरितिभावः।कथमपिप्राप्तामुहुरुक्तत्वात्तदेवाहाकीदृशी।प्रतितरुमुहुःस्खलितामंदपदा
निश्चिन्वतीविरहदौर्बल्याद्गमनाशक्त्यात्तरेतरौप्रतिइतिप्रतितरुस्खलितास्थितातत्तरोःशा।
खांगृहीत्वामुहुःअग्रेगत्वाश्रांतासतिपुनःशाखांगृहीत्वास्थित्वापदानीतिबहुवचनात्तय
त्रपदंधरतितत्रनतिष्ठतीतिततस्ततस्खलनम्ततीबहुवचनेन।एवंपदानांविचारः।पदानिवि
स्तारयंती।एवंकथमपिविरहःप्राप्तांलोपवनमनुगः।पूर्वोक्तंमन्मथमहातीर्थेकृतार्थस्या
र्थितामुपेहीतिभावः।तेनैवंगमनप्रकारोपिज्ञापितं।अथपूर्वंप्रियतमविरहेणार्तंतदृशा।
।स्वविरहेणप्रियतममपिव्याकुलंश्रुत्वागमनोक्तंचिंतांगतमशक्तामामालक्ष्यप्रियतमंप्र
तितामवलोक्यकृगत्वकामास्याप्रियादेवकीनंदनहेतुनात्रस्थितानांराज्ञोदैत्यकृतोपद्र
वमाभूदितिशंकयादेवकीनंदनःरक्षांकरोत्वित्याशयेनाह।। ।।राधामुग्धमुखा

रविंदेति॥ ॥राधामुग्धमुखारविंदमधुपस्त्रैलोक्यमौलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्नमव
नीभारावतारांतकः॥स्वछंदंब्रजसुंदरीजनमनस्तोषप्रदोषोदयःकंसध्वंसनधूमकेतुरव
तुत्वांदेवकीनंदनः॥१॥ ॥हेराधे।देवकीनंदनस्त्वांचिरमवतुयावत्कालपर्यंतंध्रियमा
नयासितावत्कालपर्यंतंचिरंतवरक्षांकरोतुयशोदानंदनामादित्यस्मात्देवकीनंदनो
क्त्याहेतुरुच्यतेयशोदायानामद्वयंपुराणप्रसिद्धंदेना[illegible]म्नीनंदभार्यायायशोदादेव
कीचेति॥यद्वादेवानांकंसुखंयस्याःसादेवकी।तत्कुतःदैत्यावेशीकंसःदेवोपमर्दकः
अस्यास्त्वामष्टमोगर्भोहंतायांवहसेबुधेत्याकाशवाणीकथनश्रवणाद्देवानांसुखंजा
तमस्यामाविर्भूयभगवान्कंसादिदैत्यमारणंकरिष्यतीतितस्माद्देवकीनामानंददानात्
कंसबधांतंघातयित्वामुक्तिकरणात्तथा॥एवंविधस्त्वांरक्षत्वितिभावः॥यद्वादेवानंदा
दयोगोपाःऊतःनंदाद्यायेब्रजेगोपायाश्चामीषांचयोषितःसर्वेवैदेवताप्रायइति

नारदवचनादेवक्यांयशोदायामाविर्भूय [illegible] तेषांसुखदानाच्च तथा।तस्मा
ज्जोप्यश्चाकर्ण्यैमुदितायशोदायासुतोऽभवः।मित्यानंदाद्यात्मानंस्नपयांचक्रुरिति तेषामानं
दोत्पादकश्चेत्यर्थः।ननुतेषांतथात्वेममरक्षाकथंकरिष्यतीत्यत्राह।कीदृशः।राधामुग्ध
मुखारविंदमधुपः।इदंप्रसिद्धंवामुग्धातिसुंदरंयन्मुखकमलंतन्मधुपानकर्त्ता।यथालि
रन्यपुष्पमध्वास्वाद्यारविंदरसस्वादंप्राप्यारविंदमधुपःस्यात्।तथायमप्यन्यत्रमध्वास्वाद्यल
न्मधुसाम्यमप्राप्यत्वन्मुखाब्जमधुपिबति।सतद्रक्षांकरिष्यति।पुनःत्रैलोक्यमौलिस्थल
लीनेपथ्योचितनीलरत्नं।त्रैलोक्यमस्तकरूपावृंदावनभूमेःशृंगारयोग्यंनीलरत्नं।तस्या
स्त्वमधिष्ठात्रीततोपिरक्षांकरिष्यति।भूपदादित्यत्रास्थलुप्ता।यथारत्नंकंठस्थलेधार्य
तेतथेदमपिनीलरत्नंत्रैलोक्यमौलीस्थलीवृंदावनंधारयतीत्यर्थः।।एवंश्रीराधावृंदावने
भूमिमौलीलाभूमेःपक्षपातत्वमाह।।पुनःकीदृशः।।अवनीनाशवतारायश्रांतकोयमः।

दैत्यानीकशतायुतेराक्रांतान्हरिमारणेति।स्वचनात् दैत्यवधंकृतत्वादवनीभारणवतारंत
कइत्यर्थः।ननुश्रीवृंदावनभूमिःसर्वदेदंधरतीतिसर्वेकिंतदाव्रजयदस्थितसुंदरीमन
स्तोषःकथंस्यात्तत्राह॥पुनःकीदृशः।स्वच्छंदंव्रजसुंदरीजनमनस्तोषप्रदोषः।पत्यादि
निवार्यमाणोपिस्वच्छंदंभगवंतंप्रतिव्रजतीतियोव्रजसुंदरीजनःदीयमानं।नष्टहृत्यातिवि
नामत्सेवनंजनः॥एवंविधस्नेहातिशयसमयुक्तस्यमनस्तोषजनकोयंःप्रदोषोरज
नीमुखंतद्रूपः॥दिवसेवृंदावनेगोचारणार्थंगतस्यश्रीकृष्णस्यविरहेव्रजसुंदरीज
नमनसितोषाभावात्गृहकृत्यलीलाःप्रगायत्योनिन्युर्दुःखेनवासरान्।त्रुटिर्युगायते
त्वामपश्यतामित्युक्तत्वात्तासांतोषाभावःस्थितस्तदाप्रदोषेवृंदावनात्प्रियागमनद
र्शनात्मनस्तोषोभवति।पीतांबुकंदस्सुखसारघनद्विम्नैगैस्तापंजाजविरहजंव्रज
योषिदक्ष्णीत्युक्तेस्तासांमनस्तोषःप्रदोषश्चिरमित्युक्तं।तथागमलात्प्रदोषरूपइतिभा।

वः॥पुनःकीदृशः॥कंसध्वंसनधूमकेतुः॥कंसध्वंसनेधूमःकेतुर्यस्य॥सौधूमकेतुरग्निस्तत्तुल्य
स्तद्रूपोवा॥यदादेवकीजाता॥तदादेवानांसुखंजातं॥अस्यांविष्णुःप्रादुर्भविष्यतितस्मात्दे
वकीनामदेवानांकंसुखंदत्तेउत्पन्नावशाकत्वात्॥तदेवाःकंसभयाद्दुःखिनाआसन्देवो।
पमहादैत्यापाशीकंसस्तंघातयित्वाबधादेवकींमोचयित्वातामानंदयतीतिदेवकीनंदन
स्तनीकंसध्वंसनधूमकेतुः॥देवकीनंदनस्यभूभारहरणंकंसध्वंसनंदैत्यानांमारणं
महत्कार्यंनकिंतुवसूनांपावकश्चास्मीत्युक्तेरितिधूमकेतुरूपेणयमःसंयमतामहमि
तिमत्स्यश्चैजयतेरितिचान्मनात्रराजव्रतनायउग्निनिरिस्पेत्यादिवचनात्संकर्षणांशेन
यउत्तिष्ठततत्रकृतवानः॥स्वयंदेवकीनंदनः॥राधामुग्धमुखारविंदमधुपः॥त्रैलोक्य
मौलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्नं॥स्वछंदंव्रजसुंदरीजनमनस्तोषःप्रदोषश्चत्वा।
मवतु॥यथामधुपोत्तयायथामधुपःइतस्ततः॥पुष्पेषुभ्रमणंकरोति॥कत्वाव्रजनीसा

डुअलभ्यमानःसन्वदतिहेमल्लिहेमालतिहेलवंगिनीतादृशीकापिनवादृशीनांदूषणंस।
माधायमधुहृतंयातिसाश्चेत्यंभुजनीवियोगमिति।मधुपःसर्वाणिपुष्पाणीत्युक्त्वारात्रावा
गत्यांबुजिनींनिविशति।तदामनस्तोषोभवति।तत्रस्थितःसन्मधुपिबति।तद्वायमपिमुग्ध
वरानिकरविहृत्यगोपीनांनिकृतंतनिरीक्ष्यचचिरंस्थितंतदधरसास्वादालभ्यमानःसन्ग
मिताकांक्षःसन्तन्मुखारविंदमधुपोनविप्लवितोन्यस्याइत्यपिसूचितं।एभिःषड्भिर्वि।
शेषणैःकृष्णःषड्गुणात्मकोनिरूपितः।[illegible]मुग्धमुखारविंदमधुपोऽस्यावैराग्यंसर्वत्रवि
रक्तोमलाप्रासक्तत्वात्त्रैलोक्यमौलिस्थलीनेपथ्यौचितनीलरत्नोक्त्यात्रैलोक्यमौ
लित्वात्तस्यैश्वर्यंसाखेलभुवोवितनोतिकीर्तिंयदेवकीसुतपदांबुजलब्धलक्ष्मीमुक्तत्वा
त्[illegible]कलात्वात्।।श्रीः।अवनीभारावतारान्तकइत्यनेनवीर्यं।स्वजनंव्रजसुंदरीजन
मनस्तोषःप्रद्रूपउक्त्याज्ञानंमनस्तोषकरणत्वात्।कंसध्वंसनधूमकेतुरग्निःप्रतापश्च

दा॥ज्ञाकल[illegible]श॥ः देवकीनंदनोक्येश्वरप्रादुर्भूतत्वादैश्वर्यी। एवंविधश्चत्वामवत्विति॥
भावः॥ ॥इतिश्रीगीतगोविंदेभावप्रबोधिन्यांसाकांक्षपुंडरीकाक्षोनामपंचमःसर्गः॥५॥
राधिकागमनाकांक्षयासहवर्त्तमानाराधायस्मिन्निति।अथषष्टेसखीप्राह॥गत्वागोविंद
सं[illegible]वासकसज्जायाअवस्थांविरहेतुयां।गीतैर्नैकेनवर्णायाःअवस्थांप्रोच्य
ते पु[illegible]सकगृहेकांतःसमेष्यतीतिनिजवपुःसज्जीकरोतिगेहंचयासावासकसज्ज
केति।एवं[illegible]यतममवेक्ष्यश्रवणेनस्वाभीदर्शांसुखीमिवतामाजन्मापातिविरियासखी·
पुनरागत्यश्रीकृष्णंप्रतितस्यावस्थामादेत्यत्राह॥अथतांगंतुमशक्तामिति॥ ॥अथानं
तरंतथोक्तायासख्याःकरणानंतरंतत्रश्रीकृष्णंप्रतिगंतुमसमर्थांश्रीराधांदृष्ट्वा।कीदृशींल
तागृहेचिरमनुरक्तां।एवंप्रियतमदर्शांश्रुत्वाव्याकुलीभूतापितत्रगंतुमपिकाजातात
दाकीयंतिपदानिचलिताचलितुमशक्तासतीपततितदापुनःकष्टेनोत्थितासतिलता।

वृतेकुंजग्रहेस्वा।वासकग्रहेकांतःसमेष्यति।निजंवपुःसज्जीकरोति।गेहंचेति।ग्रहेपदेनवि
यागमनंज्ञात्वासकलवस्तुभिःसमृद्धियुक्तंकृतत्वात्।चेतस्यपरतुमत्राकथ्यत्वात्।चिरंचिरका।
लंतत्रानुत्कोजाता।एवंविधांदृष्ट्वासखीसमानशीलत्वात्तद्दुःखेनदुःखिता।गोविंदंप्रा
गत्यागत्यतंप्रतितच्चरित्रंकथयामास।ननुदुस्सचौत्कमपिविरहविहितमरणेवानिकामंसु
तेसरभकंपुनश्चतच्चरित्रंश्रुत्वास्वयंतत्रकथंगंतस्तत्राह।कीदृशे।मनसिजमंदे।
मनसिःकृतस्तेनमंदोयस्य।मनसिजोलिनाप्रियाविरहेणतस्याःदुःखश्रवणाच्चमनस्यु
सन्नदुःखेननिरुद्धोदोहदभिसारःकार्थमवनरसाउत्साहपूर्वकंगोवर्द्धनंधृत्वागोविंद
नामधारितंतद्दुःखंदूरीकृतंतथाधुनापिगोविंदस्तत्रगत्वातद्दुःखनिवृत्तिपूर्वकंस्वनामसा
र्थकंकथंनकरोतीत्यत्राह॥ ॥मनसिजेति॥ ॥तदातद्दुःखंपरकृतमासीदिदंतुस्वकृतंम
नसिजितेनतद्विरहकृतेनतदार्त्तिश्रवणव्याजेनापिसकृतापराधंचिंतयामामियंचकि

Geeta Govinda vallabhacharya-agrahara.org Vallabhacharya Bhava Prabodhini

गीत०गाव०

१३२

ताविलोक्यदृष्टेतांवद्धनिश्चयेनसापराधत्तयामयानवारितातिभयेनेतिचिंतनेनभीतसन्न
गच्छति।एवंविधेमनसिजमंदेसखीप्राह।सर्वमुपेंद्रवज्रादपिदारुणोसीत्यपकर्षस्वकिमु
क्तं।तदधुनास्यापकर्षस्वकमाह॥पश्यतीति॥ ॥गुणकरीरागे॥ ॥पश्यतिदिशिदिशि
रहसिभवंतं।तदधरमधूनिपिबंतं।नाथहरेसीदतिराधावासगृहे॥१॥हेनाथहेहरेरा
धावासगृहे।त्वांविनासीदति।त्वंमनसापितांनस्मरसीति।भावः।नन्वहंतद्विरहेतांदि
शिदिशिचसादृष्टवतः।सापुरःसापश्यामितथापिसाविरहेमांकथंनपश्यतीत्याकांक्षा॥
यामाह॥पश्यतिदिशिदिशीति।सादिशिदिशिभवंतंपश्यति।तथापिसीदति॥
मांतथापश्यतितदाकथंसीदतितत्राह।कीदृशंभवंतं।तदधरमधुरमधूनिपिबं
तं॥तासांस्वैरिश्लिष्यतिकामपिचुंबतिकामपीतिदृष्टत्वादेवंविधानांमुग्धवधूनां
मधुमधुराणियदधरमधूनितानिपिबंतं।दृष्ट्वासाकुंजगृहेगत्वात्वद्विरहेत्वच्चिंतनेतथा

प्रबोधिनी०

१३२

Bhava Prabodhini

चिधंत्वांपश्यतितदासीदतीतिस्त्वचितं॥मधूनीतिबहुवचनात्सदधरनासामधरमधूनीति
।तत्रस्थिताकथंसीदतिचेत्त्वंनायातीत्यत्राह॥त्वदभिसरणइति॥ ॥त्वदभिसरणरभसेनवलं
तीपततिपदानिकियंतिचलंती॥नाथहरे॥२॥त्वत्संमुखगमनोत्साहेनवलतियुक्तासती।
कियंतिपदानिचलंतितदापततीति॥नागंतुमशक्तानागच्छति।पदानीतिबहुवचनंसर्वविद
वगंतव्यं।नन्वेवंविधाकथंजीवति।तत्राह॥विहितेति॥ ॥विहितविशदबिसकिशलयव
लयाजीवतिपरमिहतवरतिकलया॥३॥त्वद्विरहेसंतापजनकत्वाद्भूषणानित्य
क्तानि।तदाहंतवानयनार्थमागतातेनतवागमनंज्ञात्वाकीदृशी॥विहितविशदबिशि
किशलयवलयातवरतिकलयाजीवति॥विहितानिविशदश्वेतबिशिकमलकंदानांकि
शलयास्तुकोमलनवपल्लवानांचवलयादातिययासातवरतिस्नेहातिशयः॥यद्वा॥ए
वंकृतारतिक्रीडायाःकलाषोडशभागाःसंपूर्णनिजचिंतनयाथवारसांमयूरकलाकारे

सनबंधविशेषस्यचिंतनेनपरमत्यर्थमिदास्मिन्विरहसमयेजीवतीतिज्ञापितं।विरहणं
चेतेध्यानमंगलमित्युक्तं॥पुनःकीदृशी।मुहुरवलोकितमंडनलीलामिति॥ ॥मुहुरव
लोकितमंडनलीलामधुरिपुरहमितिभावनशीला॥नाथणधा॥मुहुःवारंवारंअवलो
कितमंडनेनस्वस्मिन्बर्हिगुंजादिभिःकृतसादृश्यंवेषेनकृत्वातस्यानुकृतिरूपालीलायया।
सामंडललीलापातेवारंवारंपूर्वमवलोकितास्वमंडनलीलातत्रश्रेंतर्ध्यानोत्कर्षोहंपरप
त्तिमितितन्मयतयात्मविस्मृतिरूपाजीवनंजातंतयाधुनापिमधुरिपुरहमितिभावनशी
लामधुरिपुरहंइतिभावनयास्वरूपेणशीलनमाचरणंस्वोक्तिबर्हीदिधारणंयस्यासा।मुहुःप
दोक्त्याविरहेतच्चिंतनेनतन्मयतांजाते।कामंक्रोधंभयंस्नेहमित्याद्युक्तेः॥मधुरिपुत्वे
जातेयदाप्रियाविरहोभवति।प्रियात्वभावनयातत्क्षिप्रमेवतदापुनर्भगवद्भावनयामधु
रिपुरहमिति।एवंवारंवारंभावनान्मुहुःपदमित्याशयः॥मधुरिपुपदोक्त्यामधुदैत्य

स्यरिपुत्वाद्यत्रत्रममधुशृणोति।पश्यतिचतंदृष्ट्वातदुपमर्द्यपिबति।यथायस्ययोरिपुर्भ
वति।सयत्रयत्रतन्नामाकर्णयतिचदृष्ट्वादुःखीनवतितदुपमर्द्यतद्रुधिरंपिबति।तथायंमधुरिपु
त्वात्तासांसुंदरीणांमधरेमधुदृष्ट्वापिबति।तन्मदधरेनास्तीतिज्ञात्वामन्निकटेनायाति।मधु
रिपुत्वान्निर्दयश्चातोमद्विरहस्तंनबाधते।तथाहंमधुरिपुर्नभवामियथासामपिविरहदुः
खंनस्यादितिहेतोर्मधुंरहेरिपुमितिनावन्नश्रीलेहुत्कः।यद्वा।त्वरितमुपैतिनकथमभिसा
रं।हरिरितिहरिरितिसखीमनुवारंवारं।नायह।।५।।अभिसारकुलात्त्वरितंशीघ्रंहरिमुपैति
कथमत्रागच्छेदितिवारंवारंमांसखीप्रतिवदति।पुनश्चात्यावेशेनत्र त्पास्याएकांतस्थित्य
भावेविरहेयत्करोतितदेवाह।। ।।क्षिपतिचुंबति।।इति।। ।।क्षिपतिचुंबतिजलधरक
ल्पं।हरिरुपगतइतितिमिरइतितिमिरमनल्पं।नाय०।।६।।विरहेएकान्तस्थितत्पन्नावाद
त्यान्तौक्कचित्कुंजमध्येगच्छति।।प्रियआगतोनविष्यतिइतिदर्शनार्थंतदाजलधरकल्पम

Geeta Govinda
Bhava Prabodhini

नल्पबकुलमतितिमिरंहरिरूपंगतइतिमत्वातंश्लिष्यतिचुंबतिच।षष्ठ्यवस्थाज्ञापजल्पा प्रबाधिनी।
पंकरोति।असंबद्धभाषणंप्रलापः पुनःस्फूर्त्यागमेयत्तुविलंबिनीभवतिसतित्वदाविलं
बेजातेविगलितलज्जा।विगलितालज्जायस्याःविलपतिरोदितीतिचाभवतिविलंबिनी
ति।भवतीविलंबिनिविगलितलज्जा।विलपतिरोदितिवासकसज्जा॥नायिका॥प्राकीदृ
शीवासकसज्जा॥वासकसज्जावस्थांप्राप्ता॥प्रियंप्रतिगमनार्थंवाप्रियागमनावस
रंज्ञात्वासज्जीभवति॥वासकसज्जायाश्चेष्टामनोरथसखीपरिहासहरीक्षणं।
सामग्रीसंपादनमार्गविलोकनादयः।एवंचरित्रंगोविंदेप्राहतज्जयदेवेनोदितमि
त्याह॥श्रीजयदेवकवेरिदमुदितमिति॥ ॥श्रीजयदेवकवेरिदमुदितं।रसिक
जनंतनुतामतिमुदितं॥नायिका॥ज॥ ॥इदंचरित्रंश्रीजयदेवकवेःसकाशादुदितमि
ति।उदयप्राप्तात्तद्रसिकजनंप्रतिश्रृंगारादिरससयुक्तंसारूप्यादिचतुष्टयंदीयमा

नपिसेवनंदिनानरह्लाति तथाविधं नगदागमनात्तनुतां विस्तारयत्वित्याशिः॥ यद्वा। एत
च्चरित्रश्रवणयोग्यं भक्तिरसयुक्तं जनं भक्तजनं स्वेक्षितं प्रति मुदितमतिशयेन तनुतामि
त्यर्थः॥ अथैवं प्रियार्त्तिं श्रुत्वापि गमनोद्यमरहितं दृष्ट्वा स्वसख्यार्त्तिं यत्स्मृत्वा व्याकुला
सखीषीपूर्वं किं पुनराह॥ ॥विपुलपुलकपालीति॥ ॥विपुलपुलकपालिस्फीतसी
त्कारमंतर्जनित ~~मित्यर्थः॥ अथैवं प्रियार्त्तिं श्रुत्वापि गमनोद्यमरहितं दृष्ट्वा स्वस~~ ज
डिमकाकुव्याकुलं व्याहरंती। तव कितव विधत्ते मंदकंदर्पचिंतां रसजलधिनिमग्ना ध्या
नलीना मृगाक्षी॥ श्री॥ हे कितव वंचक गतप्राणं दृष्ट्वाहमानयनार्थं त्वामागता तथा।
पिहे शिथिलत्वं प्राप्तः सन् किमप्युत्तरं न ददासि हे तथाविधमृगाक्षी मृगवदक्षिणी य
स्यासा हे कितनयना तवागमनविलोकनपरा श्रीराधा अमंदकंदर्पचिंतां कामाति
शयेव्याकुलीभविष्यतीत्यमंदकंदर्पचिंता तां विधाय तव रसजलधिनिमग्ना बभूव।

ननु या समुद्रे निमग्ना सा कथं जीवति। इत्याशयेनाह॥ कीदृशी ध्यानलग्ना तवेत्यर्थात्। इयं·
यथा समुद्रे निमज्जमानः काष्ठाद्यवलंबनेन जीवति। तथेयमप्युपायांतराभावात्तवध्यान
लग्ना जीवति। अर्थात् हे श्याम तव ध्यानं चिंतनं तस्मिंल्लग्नेत्यर्थः॥ ध्यानश्चात्र संगमविकारः सा
त्विकादिरोमांचाद्यत्राह॥ कीदृशी॥ विपुलपुलकपालिरिति॥ ॥ विपुला पुलकपालिर्य
स्याः सा। पुनः कीदृशी। स्फीतसीत्कारमंतर्जनितजडिमकाकुव्याकुलं व्याहरंती। स्फीतसी
त्कारं यथा स्यात्तथा रतिसामयिकश्वासमोचनं यथा भवति तथांतरेणाकूतेनोद्भूतो यो जडि
मा स्तंभनस्तेन जाता या काकुर्विकृतिस्तया व्याकुलं यथा भवति तथा व्याहरंती। व्यवहारं
करोति। यद्वा हे श्याम तवागमनविलोकनार्थमेकाग्रचिंतनं ध्यानं स्वरूपचिंतनं तस्मिन्ल
ग्ना। कीदृशी। त्वदामंदकंदर्पचिंतारसजलधिनिमग्ना तवागमनविलंबजातेन संबंधी
यो मदातिशयकं सुखं तस्य कंदर्पकिस्तच्चिंतनं विधाय सातिकामी विद्येवमसहिष्णुः क

थं नागतः क्व गतः किं जातं भविष्यति। एवंविधश्चिंतने यो रसविशेषः स्वरूपसौंदर्यावयवा
नां तद्गुणानां। पूर्वकृतकेलिप्रकारानुभवस्यानागमनकारणस्यान्यत्रगमनरमणादीनां
चिंतनरूपो यो रसविशेषस्तस्य जलनिधिः समुद्रः पारावाररहितस्तस्मिन् नितरां मग्ना पृथक्
भवनासमर्था तत्र निमग्नप्रकारधर्मं वक्ति। तस्मिन्विपुलपुलकरोमांचपालिर्भवति स्फीत
सीत्कारादयश्च। यः समुद्रे निमग्नो भवति तस्यैते प्रकारा भवंति। निमग्नदशायां विपुलपु
लकपालिः स्फीतस्फीत्कारं अंतर्जनितजडिमा। काकुव्याकुलं व्याहरणं कर्त्तव्याक
र्त्तव्यविचाररहिता पूर्वोक्तं वचनं विशेषेण व्याहरणं भाषणं तत्र करोति। अहोस्मिन्विर
ह समुद्रे निमग्नायां कोप्यस्ति समुद्धरेदिति। व्याहरंती एवंविधा प्रकारयुक्ता भवति। ए
तादृशीं मृगाक्षीं तत्र गत्वा त्वं नोद्धरसि यतो निर्दयः तस्मात् कितवेति लाघवः॥ नन्वेवं मम
चिंतनरससमुद्रे निमग्नेति चेत्तदा किमपेक्षते तत्राह। अंगेष्वाभरणमिति॥ ॥अंगेष्वा·

गीत-भाव० स्मरणमिति॥ ॥अंगेष्वाभरणंकरोतिबहुशःपत्रेपिसंचारिणिप्राप्तंत्वांपरिशंकितेवितनु प्रबोधिनी·
२३६ तेशय्यांचिरंध्यायति।इत्याकल्पविकल्पस्वनासंकल्पलीलाशतव्यासक्तापिविनात्वया।
वरतनुर्नैषानिशांनेष्यति॥१॥ ॥पुनस्तस्यावासकसज्जायाश्चेष्टामाह।संबोधनंहेदेवव
देवएवंविधाएषाममसखीवरतनुः।वरातनुर्यस्यासा।अधुना।वरार्थंतनुस्तया।नटव
रवपुस्त्वं।इयंवरतनुःएषापरिहृऽपमाणानिशालीलाप्रकारमाह।अंगेष्विति।ममसा।
खीप्रियमानेऽंगतास्तिसोप्यागमिष्यति॥तदामामेवंविधांपश्यन्मंदमनानभविष्यतीति
वंविचार्यंगिषुसौभाग्यलक्षणानिवलयतिलकादीनिसर्वंपरिधत्तानिसंतित्वदागमनं
ज्ञात्वान्यान्यपिमहाशोभितानिभूषणानितांविनात्वधिरदेसंतापजनकत्वाउत्सार्यस्थापितानि
तान्यपिबहुशस्तवसंतोषकेमनसःप्रसादकानिअंगेषुकरोतिधारयति।यथावराग २३६
मनंकथंज्ञायतेऽहमत्रासीत्विचेतत्राह।पत्रइतिसंचारिणिपत्रेलांज्ञासंपरिशंकिते॥

पक्ष्यादिनापत्रेसंचारिणिसतितदात्वांप्राप्तमागतंपरिशंकते।यथापततिपतत्रेविचलितपत्रे
लंतस्याउपयानंशंकसितथेयमपिप्राप्तंत्वांपरिशंकतेत्यर्थंनकेवलमंगेष्वाभरणानिक
रोतिकिंतुप्राप्तंत्वांपरिशंकमानाशय्यांवितनुते।प्रियस्यागतस्यायकनंकरिष्यतीतिविचिंत्य
शय्यांविशेषेणतनुतेविस्तारयति।अनागमनंज्ञात्वाचिरंचिरकालंध्यायतिचिंतयति।क
थंनागतःकुत्रस्थितः।इतिध्यायति।इत्यमुनाप्रकारेणकल्पयाभरणानिविकल्प्यविशे
षेण।कल्पपत्रेति।इतिसंचारणीतिविकल्पाविकल्प्यनांकृत्वातल्पस्यरचनांसंकल्प्यसम्यक्
पुष्पादिसुहृंतकीरादिजम्बुलस्कांसंकल्प्यनमिति।ध्यानमनागमनप्रकारचिंतनं।एवंवि
धेलीलाज्ञातेव्यासितास्यान्नुसंधानरहितापिलांविना।एषानिशानेष्यतिनिगमिनंभविष्यति
भावः।अथैकदाश्रीराधिकासखीतत्रप्रख्याप्यश्यामीरस्तूहनिकुंजतलेसंकेतस्थलेस्थितास
तितत्रकोपिपांथःविश्रामार्थमागतस्तदातंदृष्ट्वातमुवाचैतदभिप्रायेणैकविरह॥यथा॥

गीत० भाव०
२३७

प्रियतमाकारणार्थंगतांसखींज्ञालाततदागमनविलंबेजातेसतिवितर्कांतरमाशंकमानास्थि
ताकथंनागतःप्रियःकिंवासायंतनभोजनार्थंगृहेगतोनविष्यतीतिस्थितातदातस्मिन्नंतरे
कश्चित्पथिकस्तत्रभांडीरवटेविश्रामार्थमागतस्तंविलोक्यतमुवाचेत्याह॥ ॥किंविश्राम्य
सीति॥ ॥किंविश्राम्यसिकृष्णभोगिभवनेभांडीरभूमीरुहेभ्रातर्यासिनदृष्टिगोचरमित
:सानंदनंदास्पदं।राधायावचनंतदध्वगमुखान्नंदांतिकेशृण्वतोगोविंदस्यजयंतिसा
यमतिथिःप्राशास्तिगर्भागिरः॥३॥कविर्वदति।एवंविधाश्रीगोविंदस्यश्रीगोकुलेंद्र
स्यगिरःजयंति।कीदृशस्यनंदांतिकेतदध्वगमुखाद्राधायावचनंगोपयतः।सायंका
लेनंदस्यसमीपेस्थितः।श्रीगोविंदस्तस्मिन्पथिकस्तत्रसमागतस्तदापथिकमुखात्श्री
राधावचनंश्रुत्वागोपयतः।किंतद्वचनंहि भ्रातःपथिकत्वंभांडीरभूमिरुहेभांडीर
तरुतलेकिंविश्रामंमाकृथाः।कथंभूते।कृष्णभोगिभुवने।कृष्णभोगिनःसर्पस्यनिवास

२३७

सखले। अर्थात् हे कृष्ण एव नो गिसर्पः सर्पएत्रीलस्तस्य खले। तर्हि किं कुर्या। मिसानंदनंदास्पदं
॥ याहि। आनंदेन सहवर्त्तमानं। तत्र मद्रूपमोजप जलगोरसत्रा व्यास्तरणाद्यानंदास्पदं मानं।
दसंयुक्तं मंदस्य गृहं किं नव्यासि। कियद्दूरं इतो दृष्टिगोचरं। इवंतः स्थानात्स्वरूपत एवं नंदा
तिनि कथयतः अध्वगस्य मुखात् श्री राधायाः वचनं गोपयतो गोविंदस्य गिरः जयंति। कथं
भूताः। सायमतिथिश्राद्धालगन्नीः सायंकाले अतिथेः श्राद्धात्स्य प्रसादकरूपं तदेव गम्भी
निद्रायायोवस्पांताः सम्यगातिष्ठ विश्रामं कुरु नंदेभोजलकुंभधादिश्रा व्यास्तरणादिकं।
यदपेक्षितं तत् गृहाण इत्यादि रूपाया प्राशास्तिकसंव्यतातथ्यस्त्या इत्यर्थः॥ श्री राधाम
नोरथपूरिका भवेद्दुरित्याशीः॥ एवं पथिकवारस्यागमनस्थितिज्ञापितेति भावः॥ ॥
इति श्रीगीतगोविंदे भावप्रबोधिन्यां वासकसज्जावर्णने धृष्टवैकुंठो नाम षष्ठः सर्गः।
॥६॥ ॥ एवं षष्ठः प्रगल्भो वैकुंठो नाम॥ गीतैश्चतुर्भिः सर्गोयं सप्तमः समुदीर्यते। विप्र

विप्रलंभेस्तिं वाक्यं माधवागमनं प्रति। समयेनागसंज्ञात्वा दृष्ट्वा चंद्रोदयं तदा॥ विलंबत
मामत्वा विडरोदित मुच्यते॥ अत्रांतरे चेति॥ अत्रांतरे च कुलटाकुलटाकुलवर्त्मपातसंजात
पातक इव स्फुटलांछनश्रीः॥ वृंदावनांतरमदीपयदंशुदीपैर्दिक्सुंदरीवदनचंदनबिंदुरिं
दुः॥१॥ पूर्वोक्तप्रकारेण प्रियायाः विरहदुःखनिवेदनपूर्वं प्रियमभिसारोन्मुखं सखी करो
ति॥ सति ए तस्मिन्नंतरे चकारात् प्रियस्यागमने विलंबे ज्ञात्वा महता कष्टेनागमनाशया
प्रतिक्षमाणा स्थिता सख्यपि नागता स्वयं गंतुं सशंकापि शनैः शनैः स्थित्वा तत्राहं गमिष्या
मीति श्रीराधा विचारयति स्म तस्मिन्नंतरे इंदुरंशुजालैः अंशवः किरणा एव जालानि तैः कृत्वा
वृंदावनस्यांतरं सर्वमदीपयत्। प्रकाशयत् यतः इंदुः। इंदु ऐश्वर्ये। ईश्वरत्वाविचारशून्य
ःद्वयोरभिसारसमये प्रमोदये तयोरभिसरणेन भविष्यति। अंधकारक्रियमाणा एतात्तन्न वि
चारयति॥१॥ एवमीश्वरत्वा वृंदावनांतरमंशुजालैरदीपयत् यथा कोपीश्वरो राजा मृगयां ग

तःसन्वंशजालैर्विनांतरमार्गेध्वक्किनादीपयेद्यथामृगादीनांवर्त्मपातंमार्गानिरोधंस्पा
छहिर्निगच्छेत्तथायमिंदुरंशुजालैर्वृंदावनांतरमदीपयत्।कथंभूतःस्फुटलांछनश्रीः
स्फुटाप्रगटालांछनस्यश्रीःशोभायस्मिन्सःईश्वरत्वादविचारितकरणात्।लां
छनश्रीर्जाता।पुनःकथंभूतः।उत्प्रेक्षतेकुलटाकुलवर्त्मपातसंजातपातकइव।कुल
टापरपुरुषगमनाभिलाषिणीसारात्रावंधकारेगच्छतिकांतजारंप्रति।यथाकोपिन
पश्येत्।एवंगमनोद्यतायाःकुलटायाःकुलसमूहंतस्यवर्त्ममार्गपानावरोधेनसंजातं
पातकंयस्यसःतेनपातकेनस्फुटालांछनश्रीरित्यर्थः।तत्पातकजनितकलंकशोभेत्या
शयः।ननुपातकस्यलांछनेनश्रीर्नभवेदित्याशयेनाह॥इंदुरिति॥एकोहिदोषोगु
णसन्निपातेनिमज्जतींदोःकिरणेष्विवांकइतितिईश्वरत्वात्॥किंचकुलटातुस्वपतिं
त्यक्त्वापरपुरुषाभिगामिनीभवति।सास्वकुलधर्ममार्गपातंकरोति।यःईश्वरोभवेत्सध

र्मरक्षां करोति॥ धर्मस्तत्कवि ब्राह्मणैरुक्तस्तथा॥ सोमोस्माकं ब्राह्मणानां राजा इति ई-
श्वरत्वाद्रक्षाकरणात् कुलटाकुलवर्त्मपातसंजातपातकात् लांछनश्रीर्भवति॥ यथोत्पथ-
गामिनां चौरादीनां नाशाकरणात्पातकमपि भवति तेनेंदोर्नापि स्या धर्मरक्षाकरणात्॥
तथेंदोरपि ईश्वरत्वात्कुलटाकुलवर्त्मपातसंजातपातक इव स्फुटलांछनश्रीरि-
ति भावः॥ पुनः कथंभूतः॥ दिक्सुंदरीवदनचंदनबिंदुः॥ अत एव दिक् या प्राचीरूपा सुं-
दरी सा पतिव्रता यतः इंद्राधिष्ठिता तदैवतापतित्वात्॥ तस्याः वदने चंदनबिंदुः॥ चंदनबि-
दुरूपः कोर्थः॥ दाक्षिणात्यानां पौरस्त्रीणां ललाटे चंद्राकारं तिलकं भवति॥ तस्माद्दिक्सुंद-
रीचंदनबिंदुरूपः॥ पूर्वोक्तायाः स्फुटलांछनश्रीसंजातपातक इवेत्यस्यां॥ अतो लांछनश्री-
त्वमिति भावः॥ एवंविधमिंदुं दृष्ट्वा श्रीराधायां परितापो जातस्तमाह॥ ॥प्रसरतीति॥ ॥प्र-
सरति शशधरबिंबे विहितविलंबे च माधवे विधुरा। विरचितविविधविलापं सा परिता।

१२९

Geeta Govinda
Bhava Prabodhini

पंचकारैरुच्चैः॥२॥राधत्सयांधकारंज्ञात्वाप्रियमानयनार्थंसखींप्रेषयित्वाप्रियस्यागमिष्य
तीतिज्ञात्वांगेषाभरणांकल्पौशय्यांरचयित्वागमनप्रतीक्षयास्थितासाशशधरबिंबेप्रस
रतिउच्चैःपरितापंचकारानन्तुशशधरस्तुतापनाशकस्तस्यप्रसरणेकथंपरितापइत्या
कांक्षायामाह।क्वसतिमाधवेविहितविलंबेसतिविहितोविलंबोयेनसतस्मिन्माधवे
लक्ष्मीपतौसकलरसभोक्तरिपरवेदनानभिज्ञेवातस्यागमनेविहितेसंजातेविलंबेसतिस
कदाचिन्नागतस्तदांधकारेहमपिगंतुमशक्तापिकष्टेनशनैर्गतास्यामधुनाशशधरबिंब
स[illegible]रेजातेततःसनागतोहमपिनगताततःपरंकदामिलनंभविष्यतीत्येवंविधःपरितापः।अतोवि
धुराख्याकुलासतीकंचिद्दीर्घंविरचितोविविधोवक्ष्यमाणोविलापः।विशेषपरितापएवास्मि
न्नेवंविधंपरितापंसाचकारेत्यर्थः।तत्किंचिल्लपितमेवाह॥ ॥एवंत्रयोदशगीतेनविलापंराधया
कृतंवर्णयतिसमयंज्ञात्वाहरेरागमनेगतं॥१॥कथितसमयेपीति॥ ॥कथितसमयेपिहरि

रहनवयौवनं।तेनममविफलमिदममरूपमपियौवनं॥२॥यामिहैकमिदंशरणंसखीज
नवचनैर्वंचिता॥ ।हिइति।स्वसंबोधनेमाधवोनागतअहमपिनगतातत्रातोस्मिन्समये
कंशरणंयामि।सखीशरणंयाहीतिचेत्तत्राह।कीदृश्यहं।सखीजनवचनैर्वंचिता।सखी
जनवचनविश्वासेनैतावत्कालपर्यंतंस्थितानोचेदहंतदैवतत्रगतास्यां।त्वंतिष्ठाहंप्रिय।
मानयिष्यामीतिवचनमुक्त्वासखीगतासोपिनागतअहमपिनगताधुनाचेज्जोदयेत्व।
उन्नयोगमिनागमनमस्माकंजातंअतःकंशरणंयामी।दासेरायवा।अत्रस्थिताःयाःस
ख्यः।एवंवदंत्यः।स्थिताः।प्रियानयनार्थंसखीगतास्ति।सोप्यागमिष्यति।त्वंकथंतत्रया
सीतिसखीजनवचनैर्वंचितासतिकंशरणंयामीतिफक्तवती।तिन्नावा।तदिहितावद
समयंप्रतीक्ष्यावधहरिःस्वयमागमिष्यतीत्याकांक्षयामाह।कथितसमयेपीति।अह
द इतिखेदे।कथितसमयेपिहरिःवनंनंयौ।अहमिहनिवासामियाहिराधामनुनयम।

१४०

४५१४

द्वने त्वानयेथाः॥ चकारान्नागमिष्यति। तदाहमागमिष्यामीति सखी नियुक्ता मामिद
मेवाह। एवंविधकथितसमयेपि हरिः यस्मिन्वनेहं तिष्ठामि तद्वने न ययौ न प्राप्तः। नगत
श्चाधुना चेष्टो देवो जातस्तस्मात्कुतोत्रागमिष्यति। कात्वरा कदाचिदप्यागमिष्यतीत्युक्तेत्रा
ह। हरिरिति॥ मनोहर्ता मनस्तु तेन हृतं। तत्र तिष्ठतीति ममेदममलं दोषरहितं। रूपं चकार ए
र्थेपि च। इदं यौवनं च। अनुरूपमिति। श्रीनावमनीकंतंतीति यौवनमेतद्वयं विफलं विगतं फ
लं फलरहितं। अरूप एव तां फलमिदं न परं विदामिति वाक्यात्स इह हि तस्य विफलमिति भावः॥
नन्विति त्वरश्चेत्तर्हि यत्नः कथं न कृत इत्यत्राह॥ यदनुगमनायेति॥ ॥यदनुगमनाय नि
शि गहनमपि शीलितं। तेन मम हृदयमिदमसमशरकीलितं। यामि हे कमिह शरणं॥ ॥३॥ रूपयौ
वनसाफल्यार्थं यदनुगमनाय निशि गहनमपि शीलितं॥ सेवितं। ननु त्वा। यस्य श्रीकृष्णस्यानु
गमनाय रात्रौ घोररूपायां घोरसत्वनिषेवितं॥ गहनं वनमपि शीलितं सेवितं। ननु त्वमव

Geeta Govinda
Bhava Prabodhini

त्वाकृष्णमेवंगहनंवनंनिशिशीलितंनयनजातमित्याकांक्षायामाह।तेनममेति।तेनश्री अबोधिनी·
कृष्णेनहेतुनाइदंममहृदयंअसमशरकीलितं।असमाविषमाःशरायस्यसकामस्त
स्तस्यकीलितंविद्धं।कदाचिच्छराविद्धाबहिर्निर्गतानविध्यंतितन्नकिंतुतैःकीलितंवि
षमाश्चेत्तस्मिन्नवेषुःसरलाःस्युःतदाबहिर्निर्गताःस्युरसरलत्वात्तथाकीलितमितिभा
वः।ममेदंहृदयंयेनहेतुनातथाजातंतदाउक्तोऽयमित्याशयः।कामास्तुराणानन्न
यंनलज्जेत्विवएवंविधंहृदयंजातंतर्हिकिंकर्तव्यमित्याशयेनाह॥ ॥ममममरणमेव
वरमिति॥ ॥ममममरणमेववरमिति।वितथकेतना॥किमिहविषहामिविरहानलमा
चेतना।यामिहेत्या०३॥ ॥इहास्मिन्समयेयेनहेतुनाइदंरूपादिकंविफलंजातंत
दाहंवितथकेतनाचेतनामतिविरहानलंकिमितिविसहामि।अत्रनिश्चयेनवितथंव्य
र्थंकेतनंशरीरंयस्याःसाअचेतनाच।नविद्यतेचेतनंचैतन्यंयस्याःएवंविधासतिविर

Geeta Govinda
Bhav Pradarshini

हाग्निं किमर्थं विशेषेण सहामि । तर्हि किं करिष्यसीत्याकांक्षायामाह । मरणमेव वरमिति
। इहास्मिन्समये मम मरणमेव वरं श्रेष्टमित्यर्थः ॥ ननु कथं मरणमभिवांछसि । एतादृशी वसं
तरात्रिर्हि । कदाचिदागत्य मिलिष्यति सर्वं सफलं करिष्यति । यथाकथं दुःखमंगीकृत्य तिष्टे
त्याकांक्षायामाह ॥ मामहहेति ॥ मामहह विधुरयति मधुरमधुयामिनी ॥ कापि हरिमनु
भवति । कृतसुकृतकामिनी । यामिनैव ॥ ध्रु ॥ अहह इति खेदे । एवं नवेसादि किमपेक्षते त
द्दुःखं कदाचिदेवंविधा स्थिता तथापि हरिरत्र नागमिष्यतीति निश्चयः । यतः कापि सु
कृतकामिनी हरिमनुभवति । कापि अश्रुताऽज्ञाता च कृतं पुण्यं पाति द्वायं यसा कामिनी का
मनीयते प्राप्यते यया सा कामप्राप्यकं पुण्यं पाति द्वाय येन कृतं ॥ सा सकलदुःखहर्त्री हरिमनु
भवति । मां मधुरमधुयामिनी विधुरयति । विधुरयति । वसंतसंबंधिनी मधुरया यामिनी
रात्रिः प्रोद्दरस्य प्रियं संमिलति । सैव मां विधुरयति । विरहव्याकुलीकरोति । विधुरेणव्याः

ऊलेतिविश्वः॥यतोयामिनीयमरूपायामायस्यासाएवंभूतामांविधुरयति।एतादृशंसुखरू अबाधिना॰
तद्धृतमपिनास्तियेनहरिमपिअहमनुभवामि।तस्मादत्रकदापिनागच्छेद्धरिस्ततोमममर
णमेववरमितिभावः॥पूर्वंहरेरागमनंज्ञात्वामयाभरणादिकमपिकृतंतदापिव्यर्थंजातमित्य
आह॥ ॥अहहकलयामिति॥ ॥अहहकलयामिवलयादिमणिभूषणंहरिविरहदहन
वहनेनबहुदूषणं॥यामिहे॥या॥अहहःखेदे॥ ॥अहमप्यागमनाज्ञयावलयादिमणि।
भूषणीकलयामि।धारयामि।धारयामि।धारयतत्रखेदः।कथं।कथंभूतंभूषणं।हरिविरह
एवाग्निस्तेनदहनवहनेनबहुदूषणं।हरिविरहएवाग्निस्तेनवहनेनकृत्वाबहूनिदूषणानि
यस्मिंस्तत्।दुःखहर्तृविरहेभूषणधारणंबहुदुःखदंभवेत्।तद्विरहाग्निनाभूषणानिसं
तप्तानिभवंतितानिबहुदुःखदानिच।अत्यौष्ण्यात्दुःसहानीत्यर्थः।भूषणानिदुःखदानिभ
वंतितत्रकिंवक्तव्यमन्यदप्याह।कुसुमसुकुमारेति॥ ॥कुसुमसुकुमारतनुशरलीलया। १४२

Geeta Govinda
Bhava Prabodhini

स्त्रगपि हृदि हंति मामतिविषमशीलतया ॥ यामिहैण ॥ ६ ॥ ॥ कुसुमतः सुकुमारा तनुर्यस्यास्तां
तनुं प्रति तत्सहनसामर्थ्यमपि नास्तीत्यर्थः ॥ तर्हि हृदये धृतापि पुष्पमाला अतनुशरली
लया तनुरहितकामशरलीलया मां हंति । तज्जातीयत्वात् । कुसुमसुकुमारे तनु स्त्रगपि
कुसुममयी । कथंभूतया विषमशीलतया । अतिविषमः शीलं स्वभावो यस्यास्तया । अन्यो
हि बाणः बलिष्टतनुवनिताकृतिः सन् हृतं हृत्वा व्यथयति । अयमतनुः कुसुमरूपशरस्त्व
विरूढः दर्शनमात्रेण हृतं विनाभिन्नतातिविषमशीलत्वं । एवं स्त्रगपि मां हंति । तदा किं वाच्यं ।
कर्कशानां भूषणानां इह ग्रहणलो नाथे तु कूलतां यांते सर्वं यात्यनुकूलतां । तस्मिंस्तद्विपरीते
तु सर्वमेवन्वेतथा । एवमसह्यं दुःखमेव सहामि चेन्मधुसूदनः मनसा न कदाचिन्मां न स्मर
ति इत्यपि नास्तीत्याह ॥ अहमिह निवसामीति । अहमिह निवसामि नगणितवनचेतसा । स्म
रति मधुसूदनो मामपि न चेतसा ॥ यामि० ॥ ७ ॥ अहो ममेयं हरर्वता मधुसूदनः । अस्थिरसौ

Geeta Govinda
Vallabhacharya
Bhava Prabodhini

हृदोनिर्दयश्चकदाचिदपिचेतसामामपिनस्मरति।यथामदर्थेताःस्मृत्वामांत्यक्त्वाताभिःसह
गतोविहारार्थंतथासामर्थ्येमामपिवचसानस्मरति।वचसामास्मरतुःपरंतुचेतसापिनस्मरति
।अद्यमस्मिन्वेलाविशेषेण नगणितंवन्यचेतसा।ययासा।एवंघोररूपंव्याघ्रादिसहितंतेषांनी
तिंत्वत्कानदागमनाकांक्षयादप्यत्रतिष्ठामीतिमूर्खता।एवंश्रीराधायाःविलपनरूपा
वाणीजयदेवकवेश्वरस्यापिदुःसहाभवति।इत्यभिप्रायेणाह।। ।।हरिचरणशरणे
ति।। ।।हरिचरणशरणेजयदेवकविभारती।।वसतुहृदियुवतिरिवकोमलकलाव
ती।यामिहे०।।७।।हरिचरणयोर्वेशरणंयस्यसः एवंविधोजयदेवकविस्तत्संबंधिनी।
भारतीभावरतिश्चयस्यांसाभारतीदीप्तिप्रीतिजननीयुक्तावाश्रीराधिकोक्तिरूपावाणी
साहृदिवसतु।अर्थाद्धरेःहृदिवसतु।प्रविशतुप्रवेशानंतत्ताविरहदुःखेननिरुद्धः
मस्थितस्वदाप्तिंरतिश्चोत्साद्यागच्छतीत्यर्थः।।यद्वाजकानांहृदिवसतु।।सुखान्तोस्तु।

Geeta Govinda
Bhav Prakashini

रणीयाश्च।राधापरितापदुःखाज्ञकानां राधापरितापश्रवणं तेषां दुःसहत्वान्नवेदतोच्चारणी
यातस्मात्तद्येववसत्तुकेवलं भवतिरिवा।कीदृशी।कोमलकलावती।कोमला च कलावती च॥
कोमला मृदंगीर्नानासनबंधादिविशेषकलातद्वती।एवंविधा भवति मद्धृदयं वसती॥
नर्तुलस्याः गुणाः सुखदा अपि मुखतो नोच्चारयति।कस्यापि येन कथयति।तथेयमपिना
रती दुःसहत्वान्मुखतो नोच्चारणीया तद्येववसतीति भावः॥भगवत्पक्षे कोमलकला
वती।कामिनी भवती हरिमनुभवति सायथास्तद्दिवसति तस्याः गुणाः मुखतो नोच्चरति
।तथेयं श्री राधा हृदि वसतीति भावः।एवं पूर्वं माधवानयनार्थं गतां सखीमनागतां ज्ञात्वा मा
धवागमने विलंबे जाते अथ च राधाधरबिंबे प्रसरति सति सा परितापं करोत्युच्चैरिति तिष्ठ एवंमु
कुंतदा माधवानागमने अनेकहेतून्नुत्प्रज्ञाव्य विकलासती प्रकल्पयति तदेवाह।किं का।
मपीति॥ ॥तत्किं कामपि कामिनीमभिसृतः किं वा कलाकेलिभिः बद्धो बंधुभिरंधकारि

Seeta Govinda
Bhav Prabodhini

णीवनोपांते किमुद्भ्रांम्यति। कांत क्लांतमना मनागपि पथि प्रस्थातुमेवाक्षमः॥ संकेतीकृत
मंजुवंजुललताकुंजेपि यन्नागतः॥१॥ यद्यस्मात्कांतः संकेतीकृतसमंजुमंजुललता
कुंजेपि नागतस्तस्मादहं जानामि तत्किं कामपि कामिनीमभिसृतः कामपि ष्ववेत्ति कृत
सुकृतकामिनीं तामभ्यभिसिद्धां कामपि कामपि कामिनीं कामस्याप्यकोकामेरावानतु
स्नेहपरां। तां अत्यभिसृतः अभिसरेगतः। इदमप्यसंभावनीयं यतः कांतः मय्येव दृढानुरा
गो सौ कथमन्यामभिसरिष्यतीति विचिंत्यावितर्कीतरं कृतवतीत्याह॥ किं वा कलाकेलिभि
र्बंधुभिर्बद्धः॥ बंधुः षष्टिकलाकेलिक्रीडाकुशलैर्मित्रैरुद्धादिभिः क्रीडया वा स्वबंधनं कृतं॥ म
यानवलां निर्जितां मामेति विवचनं कृतं। भविष्यति तेनु भगवन् बंधवः कलाकेलिकुश
लाअन्येऽपि यदा भगवज्जमप्ययोग्यासु रतः॥ सहजाजेतुमशक्तास्तान्जितांगेतुमशक्तश्चा
तस्तद्वचनेन कलाकेलिभिर्बद्धः॥ इदमप्यसंभाव्यं यतः॥ क्लांतमनाः विश्लेषदुःखेन क्लांतं खे

दयुक्तं मनो यस्य एवंविधस्तु तानि सरणसमयेपि क्रीडापरं कथं नविष्यतीति वितर्कोत्तरम
प्याह॥ अंधकारिणी वनान्तर्गे किमुभ्रांम्यति मां प्रत्यागमने पथि अंधकारिणी रात्रौ वनोपां
ते अप्राप्तसंकेतस्थललाभ्राम्यति। अधिकभ्रमणं करोतीति ज्ञायते। तदापिनसंभाव्यं। चतुर
शिरोमणेः श्रीकृष्णस्य सहस्वैरीभुक्ताः स्थलाः कथं भ्रमः स्यादिति॥ अत एव॥ मनागपि पथि
प्रस्थातुमेवाक्षमः। मद्विश्लेषेनोपतप्तः सन्नल्पमपि पथि प्रस्थितुमद्य मच्चलितुमसमर्थत्वा
न्नागतः सत्यवनान्तर्गे भ्रमणं कथं स्यात्तु भ्रात्। ननु त्वदधिष्ठितं संकेतस्थलं सचिरं नानवि
ष्यतीत्यतो नागत इत्याकांक्षायामाह॥ संकेतीकृतेति॥ ॥संकेतीकृतं संकेतकृतं स्थलं मेऽनु
मनोहरं वंजुलवनीचारलताभिः युक्ते कुंजे परिरमणयोग्ये स्थलेपि नागतस्तस्मादेवं विधो
वितर्कः ध्वांत इति भावः॥ चंद्रोदयेन श्रीकृष्णागमनप्रतिबंधे सति तं विकल्पस्वागमनेन.
तस्या विप्रलब्धावस्थां वर्णयितुमाह॥ अथेति विप्रलब्धावर्णीयपा॥ अहहरदननुरा

गा इति कां प्रेष्य पूर्वं स्मरन समुपयाति क्वापि संकेतकं वा। न मिलति खलु यस्या वल्लभो दै
वयोगाद् इति हि निरतस्तां नायिकां विप्रलब्धामिति॥ ॥अथागतामिति॥ ॥अथागतां
माधवमंतरेण सखीमियं वीक्ष्य विषादमूकां॥ विशंकमाना रमितं कयापि जनार्दनं दृष्ट
वदेतदाह॥ ॥अथानंतरं माधवमंतरेण विषादमूकां सखीमागतां वीक्ष्य कयापि रमि
तं जनार्दनं॥ विशंकमाना यथा दृष्टवत् एतदाह। एवंविधा श्रीराधा सखी अकृतकार्या
गतत्वाद्विषादस्तेन मूकां मूकत्वं प्राप्तां तत्र कथं विषादः। मम मया प्राणप्रियां राधां दुःखितां।
प्रियविरहेण दामां तत्र गंतुमशक्तां दृष्ट्वा यतः पतितस्तु मुकुंदः स्थित्वा मंदं पदानि विचिन्व
तीनां समाधाय रत्वादिकं कृत्वा प्रियमानयनार्थं तत्राहं गतास्मि राधायाश्चरित्रं गोविं
देवोक्तं तत्र गत्वा मामुक्तमहमिह निवसामीत्यादिना राधां मानयेत्युक्त्वा स नागतोऽतः परम
या कृतकार्यया तत्र गत्वा किं वक्तव्यमिति। स नागतश्चेद् ब्रवीमि तदा प्रथमं तद्विरहेण दुःखि

ताएतावत्कालमाशयास्थिता। अनागमनंचश्रुत्वाकिंभविष्यतीतिज्ञात्वेतिविषादेनमूकाजाता। एवंविधांसखीमागतांमाधवमंतरेणमाधवंविनागतांज्ञात्वाजनार्द्दनं। जनान्स्वकानेवंविधानर्दयतीतितदाशयोपविष्टाननागमनेनार्दयतिपीडयतीतिजनार्द्दनस्तं। एवंविधमपिकयापिनिनीम्नासहरमितंक्रीडितंविशेषेणशंकमाना। सख्यागमनात्पूर्वंमनागमगमनात्तत्किंकामपिकामिनीमभिसृतइतिशंकांकुर्वतीस्थिताधुनामाधवमंतरे। णगतांविषादमूकां। अन्यदाप्रियंप्रतिगत्वायदागच्छति। तदाप्रियावस्थामामागत्योक्तवतीस्थिता। तवविरहेवनमालीत्यादिवाक्यान्युक्तवत्यधुनाविषादमूकातेनहृत्वाकयापिरमितमिति। शंकमानायथादृष्टवत्ता। दृष्टवतीतिदृष्टवत्ता। दृष्टत्वायेनेतद्वक्ष्यमाणमाहेतिभावः। एवंसाउक्तानावेप्राप्ता। सायथा। यन्नाद्यापिसमागतःप्रतिशितेप्रायःप्रेयेदेपराभिष्टंचेतसिचिंतयत्यपिसखीनम्रीकृत्य। पृच्छति। दीर्घंनिश्वसितंदधातिचकितं।

नपेक्षते केवलं किंचित्प॰। एलांडुपांडुरस्तचिंधस्ते कपोलस्थलीमिति। एवंमुरूहष्टवदे
तत्राह॥ स्मरसमरोचितेति॥ ॥वसंतरागे॥ ॥स्मरसमरोचितविरचितवेषा। गलित
कुसुमदलविलुलितकेशा। कापिचपलामधुरिपुणा विलसितीयुवतिरधिकगुणा॥१॥
एवंकथयापिरमितंचित्रंकमानासत्तुवाच। तदमितमेवाह। कापि अधिकगुणा युवतिम
धुरिपुणासहविलसति। कापिसर्वैहरिरिहमुग्धवधूनिकरेविलसितोहष्टस्तासुराधामा
धायहृदयेव्रजसुंदरीस्तत्तातन्मध्यस्याक्वापिसदरस्मरणं। नोचितं। एतत्स्वीकरणंन
रस्पंनसपादत्र्यतस्तदतिरिक्ता कापि। कीदृशी। अधिकगुणा सर्वान्योधिका गुणाहावन्ना
वादयोयस्याः सा। यद्वा। अधिकामस्तोधिका गुणा बंधनरज्जुरूपा अच्छेद्यायस्या मि
ति॥ संसारवासनाबद्धश्चैवखलारूपां तां हृद्याधाय व्रज। सुंदर्यस्तत्काः॥ ततः संसार
वासनाबद्धश्चंखलांमांसत्का। कयासह विलसिति। अतोधिकगुणा संसारवासना।

रूपामंछुरखलागुणबद्धा।यतोसनत्तछित्वाधिकगुणा अधिकागुणाःसूत्रधारणादिकृता
यस्यांसातयाबद्धाःसत्तृविलसतीतिभावः॥यतोयुवतीमिश्रीभूताअथकन्नूलाङ्गाकपरका
एवंविधाविलसति।ननुपूर्वमुक्तं।मामियंचलिताविलोक्यवृतंवधूनिचयेन।साकथंविल
सतीतिचेत्तत्राह॥ ॥मधुरिपुणेति॥ ॥मधुदैत्यदैत्योऽजेयस्तस्यरिपुर्नाशकस्तेनसहविल
सनेनयाभावश्योनयोःसूचितः।यद्वा।एवंकिंमधुरिपुः।यत्रमधुःश्रूयते।तस्यरिपुःदलन
कर्त्ता।अस्याअधरेमधुस्तिष्ठतितस्माद्दलकइतिभावः।तेनधीरोद्धतनायकःसूचितः।साम
र्थ्यवानहंकारीमायावीसेषणश्चलः।विकत्थनश्चविद्वद्भिर्धीरोद्धतउदाहृतेति॥एवंविधे
नसहविलसति।तद्विलसितमेवाह॥कीदृशीस्मरसमरोचितविरचितवेषा।पूर्वमुक्तं।अ
धिकगुणासर्वाभ्यःसकाशादधिका।बंधनरूपागुणायस्याः।बंधनंतुसंभोगेजातस्यनवेद
तोस्मरसमरेकामसंग्रामेउचितोयोवेषः।भ्रूपल्लवंधनुरपाङ्गतरङ्गितानिबाणागुणः।

Geeta Govinda vallabhacharya-agrahara.org Bhav Prabodhini

गीत·गोव·

१४७

सुबोधिनी

श्रवणपालिरेवंविधोरचितोवेषोययासा।अतोधिकगुणाएवंविधविरचितवेषानंतरं
संग्रामेयत्कातत्तदेवाह।पुनःकीदृशी।गलितकुसुमदलविलुलितकेशा।गलितानिकु
सुमदलानियेषुएवंविधाविलुलिता।एवंविधेसंग्रामेमल्लोलाप्यमानाःकेशायस्याःसा॥
एतेनाधिकगुणत्वाद्विपरीतविलसनंसूचितं।तदुक्तं।दिवापिविलोलतिजलदस्खल
तिविधुश्चलतिकुंजतिकपोतः।भ्रान्तिःपततिरदांन्यस्यमरवीचिवाहीन्यपैति।गलि
तकुसुमदलोत्क्या।कुसुमानांमालाकृत्वा।केशोश्रथितत्वात्केशेषुविलुलितेषुस।
त्सुदलानांगलितत्वंनकुसुमानांमालाकृत्वा।केशोश्रथितत्वात्केशेषुविलुलिते
षुविलुलितेषुसत्सुदलानांगलितत्वंनकुसुमानांमितिभावः।पुनःकीदृशी।हरिपरि
रंभणएवचलितविकारा॥ ॥हरिपरिरंभणएवचलितविकारा।कुचकलशोपरितरलितहा
रा।कापिनारी।हरेःदुःखहर्तुःतस्यपरिरंभणेचलितोविकारोमालीनसोभावोयस्यांसा

१४७

Gita Govinda vallabhacharya-agrahara.org Bhava Prabodhini

नात्रक्रमः। यतोरतिचक्रेप्रवर्त्तस्यनैवशास्त्रंनचक्रमइत्युक्तातथा। नोचेत्परिरंभणानंतरंविकारस्ततोङ्गीकृतमिति। पुनःकीदृशी। कुचकलशोपरितरलितहारा। कुचकलशयोरुपरितरलितोहारोयस्याःसा। पुनःकीदृशी।। ।।विचलदलककलिताननचंद्रा। तदधरपानरभसकृत[illegible]तंद्रा। कापिणा।२।। विचलदलककलिताननचंद्रा।। विपरीतविशेषेणचलद्भिरलकैर्ललितः।। लावण्यातिशययुक्तआननचंद्रोयस्याः। इदंपद्यंतुग्लावितकुसुमदलविलुलितकेशाः।। तदनंतरापेक्षमिति। अत्रापितथालीलाक्रमाभावः। पुनःकीदृशी। तदधरपानरभसकृततंद्रा। तस्यमधुरिपोरधरपानातिशयेनकृता। यद्वा। तन्मधुरिपुणाधरपानातिशयंकृत्वामधुदलनादंगतौशिथिलता। नेत्रार्धाक्षिमीलनंयस्याः। पुनःकीदृशी। चंचलकुंडलदलितकपोला। तथाविधसंग्रामेचंचलाभ्यांकुंडलाभ्यांललितौकपोलौयस्याः। पुनःकीदृशी। मुखरितरसनजघनगतिलोला। तथाविधदशायांमुखरिताशब्दायमानारशनाकटिमे.

खलायत्रएवंविधजघनस्यगतिर्लीलायस्याःपुनःकीदृशी॥ ॥दयितविलोकितलज्जि
तहसिता।एवंविधगुणाधिक्ययुक्ता।दयितेनवल्लभेनविलोकितातेनकृतालज्जापूर्व
कंहसितंयस्यांसा।एवंविधगुणाधिक्ययुक्ता।पुनःकीदृशी।बहुविधकूजितरतिरस
रसिता।एवंविधासतिबहुविधनानाप्रकाराधिकगुणलालाकोकिलकपोतादिवत्कूजि
तेनरतिरसंप्रापयतीति।रतिरससरसिता।रतिरसभावयुक्ता।तथाचोक्तं।वियतिविलोः
लेत्यादिना।पुनः॥ ॥विपुलपुलकपृथुवेपथुभंगा।श्वसितनिमीलितविकसदनंगा।का
पि०॥६॥एवंविधायांरतिरभसरसिता।यांसात्विकाविर्भवत्वाद्विपुलातिशयपुलका
ः।पृथुबहुवेपथुस्तथान्येस्वेदादयस्तेषांभंगास्तरंगायस्यांसा।पुनःकीदृशी।श्वसितनि
मीलितविकसदनंगा।विपुलपुलकपृथुवेपथुतरंगयुक्तासति।श्वसितनिमीलितात्यांकु
लातिशयरसावेशाद्विकसद्विकाशंप्राप्तोनंगोकामोयस्यांपुनः।ततोपक्रायनेतदेवाह॥

Geeta Govinda
Bhava Prabodhini

श्रमजलकणभरसुभगशरीरा। परिपतितोरसि रतिरणधीरा। श्रमजलकणभरसुभ
गशरीरा। एवंविधश्रमसलिलेन मिलिताङ्गो विकसितानंगत्वा। एवं पूर्वोक्तविकसदनंगयुक्ता
कृतकार्या सति प्रियस्य वल्लभस्योरसि परिपतिता। यथोक्तं वितदग्णपास्वयमनुभूतं स्म
लोक्यते। यथा निःसह निपतित तनुलतयेत्युक्तं तथा सापि उरसि परिपतिता भविष्यती
त्याशंक्योक्तं। कदाचिद्रतिरमणेऽधीरा सति पतिता भविष्यतीत्याकांक्षायामाह। कीदृशी
रतिरणधीरा। एवंविधे पूर्वोक्ते रतिरणे पूर्वोक्तप्रकारे धीरा समर्थेत्यर्थः॥ एवंविधा का
पि मधुरिपुणा सहाधिकगुणा विलसतीति दृष्टं वदेव स्वानुभूतमेवाहेति भावः॥ एवंविधं
राधयोक्तं हरिरमितं श्रीजयदेवेन भणितमित्यनुवाद॥ ॥श्रीजयदेवे भणितहरिरमि
तमिति॥ ॥श्रीजयदेवभणितहरिरमितं। कलिकलुषं जनयतु परिशमितं। कापि म
॥८॥ एतद्धरिरमितं श्रीराधिकोक्तं श्रीजयदेवेन भणितं तत्तु एतत्ताकलिकलुषं परिश॰

Geeta Govinda
Vallabhacharya
Bal Prabodhini

मितं। जनयतु। यद्वा। सर्वोक्तं कयापि रमितं जनार्दनं विशंकमाना तथा च कापि मधुरिपुणा
सह विलसती लाघवस्तानि स्वयं कृत्वा यद्राधयोक्तं यद्धरिरमितं तच्छ्रीजयदेवेनललितं॥
तत्र कलिकलुषं जनयतु परिशमितं। तद्धरिरमितेन श्रीराधायां जातो यः कलि
ले कोलाहले जातं यन्मनसि कलुषं कालुष्यं यथा पातकं हरिर्जाता वत्तरायकारकं न व
त्ति तथेदं कलिकलुषमत्तरायकरणात्तथात्वं। एवंविधं राधायां परितः सर्वतः शमितं
शांतिकरं भवत्विति साचरी॥ अतःपरंश्लोकेति कुलटा। कुलवर्त्मपातसंजातकरूपलांछन
श्रीयुक्तं॥ अतो माधवागमनेपीतरायन्नतं अस्तं दृष्ट्वोत्कंठवती सत्राह। विरहपांडु
ति॥ ॥विरहपांडुमुरारिमुखांबुजद्युतिरयं तिरयन्नपि वेदनां। विधुरतीव तनोति
मनोभवः सुहृदये हृदये मदनव्यथां॥९ अयेति कोपे। अयं विधुः हृदयेऽतीव मदनव्य
थां तनोति। अस्यायमर्थः। अये इति कोपे विषादे इति विश्वः। अत्र विषाद एवैकमुच्यते॥

।श्रीराधाचंद्रं श्रीकृष्णमुखत्वेनोत्प्रेक्ष्य तत्र स्वविरहेणपांडुत्वस्फूर्त्या स्वस्मिन्प्रियस्याति
प्रणयितां स्मरंती [illegible]तीवं धर्माद्विपतितात्रयं विधुरतिनिश्चयेनममहृदयेमदनव्यथामतीव
तनोति किंकुर्वन्स्ववेदनां तिरयन्॥कुर्वन्निःसर्वमुदितःसन्माधवागमने विलंबंकारयित्वा
वेदनांकृत्वाधुनाममहृदयेमदनव्यथामतीवविस्तारयतीतिकथयन्कृतः॥विरहपांडुमुरा
रिमुखांबुजद्युतिः॥परममायाविनंमुरदैत्यंनाशयित्वासत्यभामासमीपेषोडश
सहस्रराजकन्यानयनंकृतंतदासत्यभामामायासंकोचोनकृतः॥तथाममापिसमीपे
~~षोड~~मुग्धवधूनिकरेविलसनान्मुरारित्वान्मत्समीपेकृतइत्याशायेनमुररिपुपदप्र
योगः॥अत्रयथासहरममाणोप्रियाःमद्विरहेणपांडुयन्मुरारिमुखांबुजंतद्द्युतिय
स्यसः॥एवंविधंदृष्ट्वातादृशात्तन्मुखांबुजंस्मारकंतयात्रचंद्रोमाव्यथयतीतिभावः॥कु
तः॥यथोमनोभवसुहृत्तामद्विरहेणमदनस्तेनतंव्यथयति॥मदनसुहृत्त्वेनायमांव्य

थयतीतिभावः॥ मदनस्तु मनोभवस्त्वंज्योपि मनोभवत्वात्सुहृदत्वमिति। तस्मात्सुहृत्कार्यंमांव्यथयतीतिभावः। मदनस्तु मनोभवस्त्वंज्योपि मनोभवत्वात्सुहृदत्वमिति। तस्मा।त्सुहृत्कार्यंकरोतीति ताहंह्री व्यथामयमपि वनोतीतिभावः। यद्वा। एतस्य हृदये जाते सनागतरतस्मात्स्वावपि व्यथातनुत इतिभावः॥ गीतेपंचदशे राधाकृतवर्णनमुच्यते। स्वाधीनभर्तृकायांच भगवत्कृतमंडनं॥ अतः परं स्वाधीनभर्तृकात्वं संभाव्य वत्र भगवत्कृतमंडनविशेषंवर्णयंतीत्यत्राह॥ ॥समुदितमदनेत्यादिना॥ ॥गुर्जरीरागेण रूपकताले॥ समुदितमदने रमणीवदने चुंबनवलिताधरे। मृगमदतिलकं लिखते सपुलकं मृगमिव रजनीकरे॥ रमते यमुनापुलिनवने॥ विजयमुरारिरधुना॥ १॥ तन्मकाश्चित्तां सखी संज्ञाययन्त्याह॥ अहंसम्प्रक्ष्यानाभितं मां तत्विरहदुःखितां ज्ञात्वा समानयनार्थं तत्र गता तदा तं कयाचित्सह रममाणं दृष्ट्वा तं परमविषादयुक्ता जाता। अहो मम सखी एतस्य विरहेण दुःखिता।

Geeta Govinda vallabhacharya-agrahara.org Bhav Prabodhini